

ЈОВАН ДЕЛИЋ

О ЧЕТИРИ МОЛИТВЕНЕ ПОЕМЕ МАТИЈЕ БЕЋКОВИЋА

*Од свих свемира бездана видике
Дубљи је свемир и бездан језика.*

(М. Бећковић)

Повод данашњег разговора је књига поезије Матије Бећковића *Три њоеме* објављена у Српској књижевној задрузи 2015. године. Прва од њих – *Господе њомилиј* – испјевана је 2013, друга *Учини ми љубав* 2014, а трећа *Слава њеби Боже* 2015. године, када се овај триптих поема појавио као књига *Три њоеме* у издању Српске књижевне задруге.

Молитвена поезија Бећковићева није изненађење ни новост. Поменућемо само три пјесме Богородици Тројеручици и љубавну поему молитву *Парусија за Веру Павладољску*. Бећковићева љубавна поезија достигла је свој врх поемом молитвом, парусијом. Љубав је спојила гроб и небо потврђујући своју бесмртност и божанску природу. Љубав није само атрибут Божанског већ и његово суштанство; барем је тако у Бећковићевим поемама. *Парусија за Веру Павладољску* је природан прелаз, својеврстан мост од Бећковићеве љубавне ка молитвеној поезији. То је та дантеовска линија коју видимо, ненаметљиво повучену, у Бећковићевој поезији – до Божанског води љубав, Беатриче или Вера Павладољска. Ево прилике да поновимо и потврдимо свој критички увид о Бећковићу као присну и дубоку, али ненаметљиву, везу са двојицом старих мајстора: Матија Бећковић је темом љубави, односно Вером Павладољском, која га води до Божанског, повезан са Дантеом, а Очевићем духом, који лебди изнад цјелокупне његове поезије, са Шекспиром, односно са његовим *Хамлејтом*. То што Бећковић не подражава ни Дан-

теа ни Шекспира само је потврда његове аутентичности и дубине. Та веза није подражавалачка, већ суштаствена. Као што је суштаствена и веза с нашим најдубљим и најстаријим митским представама – оним прехришћанским – успостављена очевим именом (Вуком), а поемама молитвама са традицијом српсковизантијског пјевања. То су – уз Његоша и Вука Караџића – Бећковићеве традицијске координате. Едгар Алан По, Бранко Радичевић и Лаза Костић дио су тога традицијског сазвежђа.

Природно је онда што се *Парусија за Веру Павладољску* појавила и у молитвеном триптиху поема, као трећа у низу: *Господе њомилуј*, *Учини ми љубав* и *Парусија за Веру Павладољску* у библиофилском издању Јовице Вељовића. Позиција *Парусије* иза поеме *Учини ми љубав* може сугерисати идеју да је молитва за љубав већ давно услишена и да је *Парусијом* постала вјечна и духовна. Оно што је у љубави вјечно и божанско не може се изгубити, поготову ако је прешло у поезију:

Једна истина се сама читала
Да у њој нема и не може бити
Ничег што се икад може изгубити.

Домети чисте поезије јачи су у овој ствари од сагласја свих специјалиста, ултразвука, скенера и отпусних листа:

Са доказима чисте поезије
Та што беше смртна сада више није.

Парусија за Веру Павладољску ослања се на вјеру у љубав, милост и моћ Богородице, без које нема „дашка живота у свим световима”. Она која је родила Богочовјека, и која зна за земаљски бол и радост рођења, за страх за своје чедо пред покољем дјецe и за смрт Сина на крсту, његово скидање с крста и његову сахрану, за сузу материну, она је нада људске молитве и њен проводник до Оца и Сина; она зна за тајну љубави Неба и Земље и о њој се пјева при крају *Парусије* као о упоришту пјесникове вјере у бесмртност љубави:

Мада је мој сваки дисај и без тога
Одувек знао боље од икога
Да ли ње више нема или има
И да не би било нигде никаквога
Дашка живота у свим световима
Без оне која је све и свја у звучју
И све галаксије држи у наручју.

Слављење бесмртне љубави је и слављење Богородице, баш као код Лазе Костића, али и слављење поезије и пјесника, односно првог и највећег међу пјесницима – Господа Бога. Парадоксом „ње више нема откад само сија” пренапрегнуто сажето је исказана сеоба мртве драге у свјетлост и звук, односно у поезију и вјечност, па је слављење бесмртне љубави исто што и слављење Богородице и поезије, односно Творца и његове Творевине као поезије, што ће бити предмет пјевања поеме *Слава теби Боже*:

Реч на почетку поста звук на крају
Што слави само жиж бесконечнају
Јединају чистају и непорочнају
Јер ње више нема откад само сија
Речи су ноте језик мелодија
Само Бог је песник други су копија
А над поезијом блиста поезија.

Поема *Учини ми љубав* је молитва Богородици; истовремено слављење Богородице и слављење љубави. Богородица је оличење љубави и милости, „највољенија од небеских тела”, а љубав је мјера Божјега присуства:

Љубави има колико и Бога.

Зато је љубав вјечна, јер је дио Божанског суштаства; она не умире, не барем сасвим, а:

Љубав која умре није ни живела.

Љубав одређује вриједност животу, пјесницима и поезији:

Сети се песника који не постоје
А једино вреде због љубави своје.

Поступак „плетенија словес”, који смо и раније препознали у Бећковића, има и овдје своје звјездане тренутке:

Учини ми љубав за љубав љубави
Те славе која саму себе слави.

У подтексту Бећковићевих поема молитава је Књига, односно Библија, највећма књиге Новог завјета. Пјесник ће се сам позвати на Светога апостола Павла:

А по Павлу и да планине помераш
Ништа си ако и љубави немаш.

Бећковић ће призвати Светог Јована Дамаскина, по чијој је руци и молитви Тројеручица постала Тројеручицом, да би асоцирао и на свога упокојенога пријатеља, великог писца Мешу Селимовића, и оснажио његову мисао да једино на земљи љубав спасава човјека од судбинског губитка:

Учини ми љубав кћи јерусалимска
Као што написа рука дамаскинска
Кад се без мајке на небу родио
А без оца земљи рађај поновио
Тад су се небо и земља венчали
А које је које више нису знали
Знали су да нико није на губитку
Док год буде била љубав на добитку
Ни песник ожењен на гори небеској
Ни муза удата на кугли земаљској.

Али од свих књига и стихова најсјајније просијавају и најдјелотворније су ријечи у славу ријечи и њене моћи с почетка Јеванђеља по Јовану и када пјесник моли, и када слави Творца и Богомајку. Ријечи, слово и надграматика – Логос Творца – управљају звијездама и звјездарником:

Ујасни утачни услиши песника
Док се звезде држе закона језика
А зупчаником око звездарника
Управља слово и надграматика.

Закон језика, слово и надграматика, дакле, владају астралним предјелима и „звјездама и зупчаником око звездарника”. Бећковићево повјерење у Ријеч, у језик, има јеванђеоско утемељење.

Зато Бећковић поентира своју молитву за љубав упућену Богородици молбом за што већим и моћнијим сјајем, како би се том светом свјетлошћу освјетлило свако слово у Књизи над књигама, односно у Светом писму. Похвала љубави поентира се похвалом књизи, слову и ријечи, односно свјетлости и Богу као пјеснику:

И само сијај сјати не престаји
Сијај сијањем што из тебе сјаји
Карамракове пламену предаји

И све грехове у сјају окаји
Да се свако слову у Књизи осјаји
И глеђ језика се у пјесми засјаји.

Пјесник зна да су времена у којима живи, пјева и моли за љубав времена карамракова, слијепа, стидна и безнадна, да се изврнуо космос на поставу, а небеса на главу, те да је спас једино у великом и страшном пјеснику, а то је Бог. То да је Бог велик и страشان пјесник ваљало би разумјети у изворном и тачном значењу; вјероватно у оном рилкеовском – да је љепота страшна:

Учини ми љубав не буди ненежна
У слепа времена стидна безнадежна
Изврнуо се космос на поставу
И окренула се небеса на главу
Породи нову звезду некретницу
Нека избаци свемир постељицу
И румена зора с наличја осване
И објави свету са супротне стране
Као спас и излаз водилја и весник
Јер Бог је велик и страشان је песник.

Ево како се развијају Бећковићеве поеме. Увјерили смо се да је *Парусија за Веру Павлодољску* у најприснијој вези с поемом *Учини ми љубав*, а управо та поема нас је довела пред лице великог и страшног пјесника, Бога Творца, коме је упућена поема молитва у његову славу – *Слава теби Боже*. На њеном улазу, као мото, стоје Његошеви стихови:

Што је скупа ово свеколико
До општега оца поезија.

Божанска Творевина – Васељена – поезија је Општега Оца, и те Владичине стихове Бећковић потписује, као свој мото, с најдубљим пјесничким увјерењем. А то увјерење је видљиво и чујно у свакој од двадесет дугих строфа са по четрнаест стихова. Наиме, свака строфа се завршава рефреном од два стиха који је истовремено и поента сваке строфе, и поеме у цјелини, срочен у славу Господа и његове Творевине. Двадесет пута одјекује рефрен – поента:

Слава теби Боже песниче једини
И алилуја твојој творевини.

Молитвеним поемама Бећковић се показује другачијим пјесником него што смо га знали: то је сада пјесник дуге строфе од седам (*Парусија*), десет (*Учини ми љубав*), дванаест (*Господе њомилуј*), и четрнаест стихова (*Слава њеби Боже*), при чему строфе постају ритмичко-семантичке и композиционе цјелине, мала „пјевања” и композициони блокови из којих су састављене поеме. Врло су чврсто обједињене римама, тако да је рима постала готово невјероватан изазов за овога пјесника који није био претјерано склон рими и кога риме нијесу прославиле. У овим трима поемама и у *Парусији*, са којом је овај тип Бећковићевог пјевања и започео, Матија Бећковић је постао досљедан пјесник риме и рефрена.

Штавише, Бећковић је прихватио изазов нагомилане риме коју је провукао кроз цијелу поему *Господе њомилуј*. Ријетке су дуже пјесничке творевине испјеване у истој, нагомиланој рими. То је огроман ризик монотоније, понављања, банализовања и риме и лексике. А Матија Бећковић је у својој осмој деценији живота преузео тај дјечачки ризик. Он у поеми *Господе њомилуј* свих седам строфа са по дванаест стихова, односно свих осамдесет четири стиха, своди на исту нагомилану риму – осамдесет четири пута, заредом и без изузетка, одјекује исто – *ана*.

Чему то и како да то *ана* не постане досадно и банално? Не знам да ли му се то посрећило или је све пјесник унапријед добро смислио и испланирао, али нагомилана рима се у овој поеми показала веома функционалном и значењски дубоко оправданом. Пјесник тражи помиловање Господње за цијелу планету („Господе помилуј преко живих рана / свих континената и свих океана”), за цјелокупну Васељену, односно за Божанску творевину („Помилуј светворче све што си шест дана / Ткао без узора и без преседана”). Творевина је обједињена Божанским дланом који је милује и јединственом римом којом се звучно сугерише јединство свијета, планета и свега на њој; јединство Творевине и јединство страха лирског и пјесничког субјекта за Земљу и све на Земљи, једнако за краставог жапца и наушљаног пијетла као и за боголиког човјека. Тај страх лирског и пјесничког субјекта за судбину планете и човјека на њој, односно за судбину свега живог и мртвога, прошлога, садашњег и будућег, дјела творчевог и дјела човјековог, исказан је рефреном – поентом, завршним дистихом на крају сваке строфе:

Моли те душа само теби знана
Још неначета а испрепадана.

Душа молитељица је помало тајанствена, само Богу знана, још цјеловита, „неначета а испрепадана”, угрожена страхом. Ово *још*

испред епитета *неначейџа* (душа) сугерише да је цјеловитост душе угрожена и да се сваки час може распасти под притиском и корозијом страха. Душа моли за очување цјелине свијета и себе, а самим тим и за ослобођење од страха. Овај референ постаје готово костихевски важан за Бећковићеву поему и претвара се у поетичку законитост не само ове Бећковићеве молитвене поеме.

Откуда тај и толики страх лирског и пјесничког субјекта; зашто је душа испрепадана?

Од првих стихова се сугерише да је планета у живим ранама, и то на свим континентима и океанима, по свим упоредницима и подневцима:

Госпoде помилуј преко живих рана
Свих континената и свих океана.

У живим ранама су и копно и море, и земља и вода једнако. Живот и свијет су свуда из темеља угрожени. Пријети им општа катаклизма и може их спасити само Божја милост. И ту милост ваља измолити „док је још зарана”, док још има мало времена за спас свијета.

При самом крају поеме, на почетку њене завршне строфе, слуги се вјечни бој Господњих и сатанских сила. Ријеч је о вјечном сукобу добра и зла, при чему „непоменици ума огубана” у злим временима узимају маха, таркајући и распирујући своју паклену ватру „испод гаравог казана”. Отуда молитва Господу, пуна наде и стрепње, да се огласи побједоносно „са свих небеских екрана”, да саструже рђу са своје творевине, и самим тим и страх са душе која моли, те да творевина заблиста у пуном сјају. Сlike Господњег појављивања у тој завршној строфи у знаку су парадокса: Господ је истовремено, као и Богородица, „Шири од Небеса”, али је и „искра сажимана / И у жижину жижу сажижана”, а код куће је „у зрнцу тамјана”. Ова многоликост и многодимензионалност Божанске појаве – од зрна тамјана, преко плетенијем словес „жижине жиже сажижане”, до наднебеских ширина и висина – доприноси конкретности Бећковићеве пјесничке слике и увјерљивости Божанског присуства од кућног дима тамјана до астралних висина и ширина; доприноси и вјери у прожетост Творевине Божјим присуством и нади у спасење, односно вјери у побједу над „непоменицима ума огубана”:

Док непоменици ума огубана
Таркају испод гаравог казана
Шири од Небеса искро сажимана
И у жижину жижу сажижана

А код куће си у зрнци тамјана
Нек се из тог зрнца ко са неба мана
Спусти рука Спаса заори Осана
И огласи са свих небеских екрана
Да је рђа с твога дела састругана
Имена твога ради опањкана
Моли те душа само теби знана
Још неначета а испрепадана.

Страх за Творевину и за човјека није минуо. Он остаје све док се не зацијеле живе ране на свим континентима и океанима, на полутару и на половима. Тај страх је планетарних и космичких размјера, баш као и живе ране што су се расказале по планети и њеним копнима, леду и океанима. Зато је за нас ова Бећковићева поема најпотреснија и нама најближа; она је у сусједству Бећковићевих историјских апокалиптичних слика. Матија Бећковић, као и Миодраг Павловић, осјећа из дубине душе да се апокалипса већ догодила, да се догађала више пута и да народи као што је наш имају више крајева и више почетака. Није случајно Миодраг Павловић онако дубоко доживљено, надахнуто и са најдубљим увјерењем писао о *Кажу* Матије Бећковића и не вјерујемо да је сасвим случајно што се уредно сретао с Бећковићем при сваком доласку у Београд. Ту визију да се смак свијета догађао, а да је, по правилу, остао непримијећен, налазимо и у поеми *Слава њеби Боже*:

Смаком света су сваки час претили
А кад год је био нису приметили.

У овој поеми је, међутим, ријеч о страху од глобалне, планетарне, универзалне апокалипсе, односно катаклизме.

У поеми молитви *Госпoде њомилуј* има нешто од љубави, милости и тражења помиловања за свијет пјесникиње Десанке Максимовић. Пјесникиња то помиловање тражи од цара Душана, у лирском дијалогу са Душановим закоником, али за ствари људске и земаљске. Њена поема је хуманистички усмјерена. Бећковићева поема је, међутим, планетарна и космичка, а молба за помиловање претворена је у молитву за Господњу милост васељенских размјера. Бећковићева поема је испјевана из страха од свеопште катаклизме и усмјерена је на спасење свијета и човјека у њему. Она тражи милост за прошлост, садашњост и будућност, за мртве и живе, историју и савременост, Божанску Творевину и људска дјела. Тражи се Господња милост за све живе ране „свих континената и свих океана“; за све „до седмог неба на девет тавана“; за овај и онај свијет;

за цијелу творевину насталу по Божјем плану. Из звјезданог праха издваја се *йрашка земља* и ставља у средиште Божанске милости – „да не погине непомилована”. У поеми су равноправни географски појмови, државе и цијели дјелови планете, континенти и океани (Индија, Кина, Јапан, Далеки исток, западне стране, Јужни крст, Авганистан, двије Америке у три океана, полутар, Мон Блан, Овчја врата, Медитеран), али међу оријентирима истакнута и почасна мјеста имају светилишта и жртвеници (Атос, Сион, Зид плача) и са њима, заједно и на истој висини, косовски српски градови, храмови и бојишта (Пећ, Призрен, Високи Дечани, Газиместан). Помиловањем су обухваћене и контрастно постављене воде (Мртво море и живи Јордан), све религије (муслимани, Јевреји, хришћани, пагани) и свете књиге различитих вјера (Библија, Талмуд, Куран, јеванђеља и јеванђелисти: Матија, Марко, Лука и Јован), пепео и прах, трице и кучине историје (Грчка, Римљани, пад Цариграда, Ватикан, Руси, Германи, Азија и Балкан). Истовремено призивање мртвих и живих, прошлих и садашњих чинилаца историје, појачава неизречено, али сваким стихом сугерисано приближавање Страшног суда, па се од Господа тражи милост за заборављене, мртве свјетове и вјекове као и за живе, за своје и за туђе, за непријатеље као и за савезнике.

Молитвом за Господњу милост обухваћен је цио живот на земљи – од *йроцвайка* који је пробио „кроз покров катрана / И црва из муља још неискобељана до свих ала и врана”. Све биљне и животињске врсте немогућно је побројати, али ова Бећковићева фигура набрајања тражи помиловање за све живо:

Помилуј јејину и врана гаврана
 Сакатог мрава жапца окрастана
 Зебу мрку луњу петла наушљана
 Мече са Камчатке на санти туљана
 Риђогрлог гњурца на грани цивцана
 Зелену жуну орла самотана
 Гробног лептира јарца ошугана
 И тушта и тма и ала и врана
 Процватак пробио кроз покров катрана
 И црва из муља још неискобељана
 Моли те душа само теби знана
 Још неначета а испрепадана.

Бећковић и у овој поеми, истина успут, славослави слово и књигу, ријеч, логос. У првој строфи налазимо стих:

Све што врви земљом по слову твог плана,

из кога је недвосмислено да се у подтексту ове поеме налази Јеванђеље по Јовану и слављење Ријечи као почетка, као *слова* и *логоса* *ѿлана* стварања Творевине.

Право распјевавање Јеванђеља по Јовану, односно његове прве реченице у славу Ријечи/Логоса, налазимо у поеми *Слава ѿеби Боже*. И до тада је Бећковић пјевао у славу ријечи и језика, односно у славу поезије, на шта смо више пута скретали пажњу, али његово словољубве нигдје није тако ни толико дошло до израза као у овој поеми. Поема о Божјој Творевини као поезији и о Творцу као једином истинском пјеснику нужно је постала славословљење Слова и Језика.

Бог ствара свијет *ни из чеџа*, прије него што су постала писмена *алфа* и *омеџа*, а ствара га – Бећковић опет сплиће словеса да би то исказао – сјећајући се, парадоксално, унарпијед онога што жели да створи:

Силом свељубљанског Слова љубвенога
Сетио си се свега и свакога.

Сплићући ове стихове и словеса, сјетио се и Матија Бећковић Деспота Стефана Високог и његовога *Словољубва*, које је такође у подтексту ове поеме. Творац ствара именујући оно што ствара. Ствара ријечју, изговарајући име онога што ће створити, најтачније и најстроже употребљеном ријечју, при чему постоји пуна сагласност између ријечи и дјела, између ознаке и означенога. Изговарајући ријечи, стварајући језик, лексику, Творац ствара и Творевину:

Чим рече копно небо вода трава
Виде да је добро и да је реч права
И како си које слово прославио
Нови језик си изјезикотворио
И како си који слог изговарао
Нове светове си олицетварао
Твојим устима што је уречено
Дошло је у живот у реч обучено
И за ижицу си задњу од почела
Везао судбину целокупних дела.

Свијет је створен језиком и из језика, јер на почетку бјеше Ријеч и Ријеч бјеше Бог. Ријеч има најтежи задатак и судбину, јер

„Васељена се у речи зачала / Из ње се излегла сва небеска тела / И слава јој је стигла до врхунца / И котур земље тера око Сунца”. Зато нико као она – ријеч није послушао Творца. Божанској стваралачкој ријечи иманентна је *шачносћ* израза. Машта је – а и она је Божанског поријекла – неодвојива од ријечи и језика. Она се језиком потврђује, исказује и доказује. Гдје ријеч занијема, машта стаје:

А где си машти пустио на вољу
Изелени зелен по свом постопољу
Где год је гребен над понором стао
Ту си се од речи и ти уздржао.

Творац је Отац *слободно̄ сѣваралачко̄ чина*, изван *ѿоеѣшка*, *калуѣа*, *модела*, сам своје дјелу узор, па „све благо испод небескога свода / Ода је у почаст песничких слобода”. Стваралачке и пјесничке слободе су од Бога и богомдане и цијела Васељена је њихов доказ, њихов израз и у њиховом је знаку. Будући да је сам свом дјелу узор, Творац је апсолутно оригиналан стваралац. Његова свијета књига нема претходнице ни *ѿреѣече*. Похвала слободи стваралачког чина као божанској тековини и наслјеђу истовремено је и похвала изворности и оригиналности стварања и Творевине.

Поезији и пјесницима је иманентно памћење. Пјесници памте и оно што није било:

Где није нико песници су били
Све што није било то су запамтили.

Памћење је иманентно језику, а самим тим и поезији и пјесницима. Зато је језик највеће и најсавршеније чудо што га је творац створио стварајући свијет; зато је он дубљи од свих свемира:

Од свих свемира бездана видика
Дубљи је свемир и бездан језика
А у језику сваког национа
Сви су језици и сва васиона
Створени због неког разлога и смисла
Као делови божјега промисла
А песнику је сваком отаѣбина
Она непозната далека једина
Чији је грађанин једино и био
И никада је није напустио
Да не пева један цео живот једно
Већ да сви певају то једно заједно.

Језик је једина отаџбина свакога пјесника, увијек тајанствена и недовољно позната. Сви језици свијета су у неком сагласју, као што су у неком сагласју и сви пјесници свијета. Славећи Бога као јединога пјесника и његову творевину као најсавршенију књигу која се стално дописује, Бећковић слави Ријеч и језик. Ово је још једна Бећковићева похвала језику, овога пута са метафизичког и теолошког становишта изречена. Ту похвалу језику изрекао је пјесник који је у великој милости језика, па му се та похвала, попут еха, враћа, као у стиховима:

Просјаји проструји свитаји разданци
Непроцењиви су срећни проналасци.

Такви проналасци су старе и нове лексеме и лексички спојеви ових поема: *кресиво, боџојосејан, ѿаркаѿи, ѿроцваѿак, неискобељан* (црв), *најнајнија, ѿаучје, звучје, саѿреѿијај, крозвидеѿи, омојѿи, звездарник, свелубеѿи, исѿодобник, ѿарбеник, изјезикоѿворѿи, олицеѿворѿи, ѿесмоѿвор, ѿусѿојоље, ѿросѿрујак, свиѿај, разданак, изниѿиѿи, увремениѿи, уѿросѿориѿи, ѿреѿочеѿи, раменовати се, џорњаѿи се*; као такве проналаске доживљавамо и словосплете: „И у жижину жижу сажижана, љубав за љубав љубави / те славе која сама себе слави, једине једнине једнина, Спавај све моје из свега старије, Сијај сијањем што из тебе сјаји, Силом Свељубећег слова љубљенога / Сетио си се свега и свакога”. Многи од ових језички проналазака носе у себи успомену на стару српску књижевност, потврђујући језичко и пјесничко памћење.

Будући да су пјесници највјернији Божанској слици, да је први и највећи пјесник сам Бог, да је свемир језика и поезије дубљи од свих бездана видика, Бећковић нужно не може вјеровати у крај поезије и пјесника све док траје људи и језика на земљи. Притом вјерује да ће се одржати она поезија која садржи модерно и ново, али памти старо и вјечно:

И биће песма и несмртно слово
Само оно што је модерно и ново
И неће нестати пјесме и песника
Док год песник буде свирала језика.

Бећковићеве молитвене поеме обогатиле су иначе изузетно богату традицију српске молитвене поезије и творе златан бечуг којим се српска савремена поезија повезује са традицијом старог српског пјесништва и са Његошем. Оне се могу разумјети и као

нов пјесников одговор на сопствено питање: „Што ће ново ако има старо”. Да је свијет књига, систем, па и лавиринт знакова, тврдили су не само стари писци и мислиоци него и модерни духови.

„Гле, старо постаде ново.”

О Васкрсу, 2016. године.*

* Реч на промоцији књиге *Три њојеме* Матије Бећковића у САНУ у Београду, 26. априла 2016. године.